

Parlamentariska perspektiv

Av Olof Palme

Ernst Wigforss har skrivit en mycket vital bok. Mättet på dess vitalitet är bland annat författarens förmåga att ompröva sina tidigare ståndpunkter. Det finns en smygande risk för varje politiker att göra ideologi av en gång intagna ståndpunkter i konkreta frågor. De kan ha varit fullt berättigade utifrån principiella grundvärderingar. De har funnit uttryck i praktiskt-politiska åtgärder. Sedan förändras samhället. Åtgärderna överlever sig själva. Måhända de t. o. m. motverkar det ursprungliga målet. Har politikern då gjort ideologi av en teknik eller en metod frestas han lätt till behårt försvar av en föråldrad politik.

Wigforss' socialism är densamma som alltid, ljus i sin svala optimism, lockande med sin fasta övertygelse, snörrät i de centrala värderingarna. Men han förmår dra nya konsekvenser av sina värderingar, där han anser det vara motiverat av samhällsutvecklingen. Några exempel må anföras till belysning. Den finansminister som av övervägande principiella skäl avskaffade omsättningsskatten 1947, ser fram mot att skatterna i framtiden väsentligen tas ut på konsumtionen. Samme Wigforss som ansåg att studerande främst borde stödjas genom bättre lånemöjligheter synes numera be-

trakta utbildning som en produktionskostnad som väsentligen bör bäras av samhället. En av dem som lade grunden till 1930-talets samarbete mellan arbetare och bönder ser dagens centerparti försvinna ut genom en kuliss åt höger.

Wigforss inför ett frågetecken i rubriken till sin bok: "Kan dödläget brytas?" Dödläget är den parlamentariska jämvikten i Sverige. Man väntar sig sålunda att boken främst skall skildra det parlamentariska läget. Boken inleds också med en mycket skarpsinnig och stimulerande analys av partiernas styrka och inbördes spänningar, av deras rörelseriktning och eventuella framtida kombinationer. Men i huvudsak tar boken upp frågan om ett handlingsprogram för socialdemokratin för 1960-talets samhälle. Det är det frågetecken som Ernst Wigforss vill förvandla till ett utropstecken.

Det är både besvärligt och stimulerande att skriva om Wigforss' böcker. En författare har vanligen en à två teser som han driver med stor energi. Wigforss' böcker vimlar av synpunkter. Han tar upp en tråd, följer den ett stycke. Just när det börjar bli som allra mest spännande släpper han ofta tankegången, till synes med en underförstådd, försvunnen uppmaning till läsaren: "Tänk

OLOF PALME

själv." Den följande artikeln gör inte anspråk på att referera Wigforss eller att ta upp just de frågeställningar där han lägger tyngdpunkten. Wigforss skall läsas i original. Wigforss parlamentariska avsnitt får här tjäna som utgångspunkt för reflexioner om borgerliga partier, samverkan, samlingsregering och små majoriteter.

Högern,

framhåller Wigforss i sin bok, har "ända sen det demokratiska genombrottet varit det parti som mest övertygat och man skulle kunna säga tålmodigt verkat för den borgerliga samlingspartin". Samtidigt med att detta uttalande kom i tryck genljuder folktoppressen av bittra anklagelser mot högern för att ha torpederat borgerlig samling och försvårat ett regimskifte. Det man därmed avser är i första hand högers krav på pensionsreformens upprivande men också dess angrepp på barnfamiljerna och överdrivna skattesänkingslöften.

Motsättningen mellan Wigforss' förmodan och dagens verklighet är så pass intressant att den kan vara värd att skärskåda ur ett något mera långsiktigt perspektiv. Det sker med den självklara reservationen att en utomstående endast med svårighet och utan anspråk på verklig vetskap kan söka utröna vad som pågår i de borgerliga partiernas sinnen.

DET är uppenbart, att den svenska konservatismen vunnit påtagliga framgångar vid valurnorna sedan den avvek åt höger och öppet satsade på en reaktionär politik. Det är lika uppenbart att denna politik inte inom överskådlig tid

kan samla en folkmajoritet. Däremot vet ännu ingen hur långt de reaktionära vingar bär. Eftersträvar högern politiskt inflytande av större omfattning, måste den noga pröva sin politik till övriga partier. För ögonblicket har man valt att skärpa motsättningarna till dessa.

Den närmast till hands liggande förklaringen är att högern är uppriktigt övertygad om att dess politik gagnar nationens intresse. Ett avfall eller en modifiering av denna politik vore ett svek mot framtiden och mot väljarna. "Människorna skall veta var de ha oss. Alltid, men framför allt ett valår" (Hjalmarson 31/1 1960). Man tror på sina fördomar och är fången i sina slagord. Konsekvent tillämpad ger en sådan politik inte utrymme för kompromisser, den blir en sektarism med hoppet förankrat i en avlägsen framtid.

Det finns ingen anledning att betvivla att högers politik ger uttryck för en uppriktig ideologisk övertygelse som man ogärna vill vika ifrån. Men det kan ej vara hela förklaringen. Dels har högers framträdande under 40 år präglats av en oavbruten följd av ideologiska och politiska reträtter, dels är maktinnehavet ett självklart mål för ett konservativt parti med förankring i banker, storföretag och "The Establishment" över huvud. En ytterligare hypotes om högers politiska mål är därför erforderlig.

Ju större framgångar högern haft på de övriga borgerliga partiernas bekostnad desto ivrigare har dessa förklarat att högern inte kommer att ha något inflytande på en samlad borgerlig politik. Den framgångsrike skall göra alla eftergifter. Högern, säger man i den libe-

PARLAMENTARISKA PERSPEKTIV

rala pressen, får lov att stödja en "mitten"-politik — i eller utanför en eventuell borgerlig regering. Eftersom en samlad borgerlig politik icke existerar i sinnevärlden kan denna tes varken bevisas eller motbevisas. Tanken är i och för sig lika psykologiskt rimlig som den är logiskt orimlig. Det är icke att förvåna om den skapar irritation inom högern. Det är föga sannolikt att den vinner tilltro bland väljarna. Framför allt måste den hos många ge ett starkt intryck av hur svårt det måtte vara att åstadkomma en samling mellan tre ungefär jämstarka partier, konkurrerande om i hög grad samma väljarunderlag.

En regering som skulle komma till under dessa förutsättningar måste bli en svag regering.

Det finns ingen själyklar riktrote vare sig det gäller person eller program. Även om man skulle kunna enas både om program och fördelning av poster och även om regeringen skulle arbeta relativt enat under ett eller annat år, måste de centrifugala krafterna bli starkare ju närmare man kommer ett förnyat möte med väljarna. Det ligger i sakens natur, eftersom även små förskjutningar i balansen mellan jämstarka partier får avsevärda framtida konsekvenser. Det är möjligt att högern bedömer riskerna för att en sådan borgerlig regering skall ta en ända med förskräckelse som relativt stora. En obestridd ledarställning för högern kan ur såväl ideologiska som rent praktiska skäl framstå som en förutsättning för att en borgerlig regering skall bli mer än en kort episod.

EN tankegång av detta slag kan utgöra en rimlig förklaring till att högern så

målmedvetet tycks eftersträva en s. k. doublé vid höstens val. Dels vill man fälla regeringen, dels vill man kraftigt reducera folkpartiet. För att nå det första syftet behövs relativt små, marginella förändringar till socialdemokratins nackdel. Det andra syftet kräver att folkpartiet än en gång går starkt tillbaka. Förutsättningen är att detta parti sätts eftertryckligt på mellanhand i valstriden. Det kan ske genom att förorda pensionsreformens avskaffande och genom ytterligare skärpta krav på besparingar och sänkta skatter. Det stör ej bilden om man samtidigt talar med omsorg om borgerlig samling.

Wigforss' tes om högerns tålmodiga strävan för borgerlig samling är hållbar för en svag höger, som ej kan sträcka sina ambitioner längre än rollen som junior partner och för en stark, dominerande höger på jakt efter satelliter. Den håller inte för en aggressiv höger på frammarsch mot en hägrande politisk ledarställning.¹

Folkpartiet

är det främsta offret för högerpolitiken. Under hela efterkrigstiden har folkpartiet velat företräda alternativet i svensk politik. Detta anspråk kunde grundas på två omständigheter: folkpartiet var det största borgerliga partiet och befann sig till politik och väljarunderlag närmast socialdemokratien. Den första positionen berövades folkpartiet av väljarna, sedan högern och center-

1. Sedan detta skrevs har här framförd tolkning av högerns politik på ett slående sätt bekräftats av det s. k. Hernelii spektakel.

OLOF PALME

partiet utnyttjat partiets pensionsdilemma till att erövra stora delar av dess väljarunderlag. Den andra positionen berövar partiet sig självt i det ögonblick som det, för att citera Wigforss "blir klart, att partiet anser sig så hårt bundet vid en borgerlig gemenskap att en samverkan med socialdemokratin, om också för klart begränsade uppgifter, över huvud taget inte kan övervägas".

Återigen kan en utomstående veta föga om partiets inre prövning. Men det är självklart att en socialdemokrat med intresse söker skönja ledtrådar mot framtiden ur folkpartiets uppträdande under de två år som gått sedan den stora smällen i juni 1958.

Ur den praktiska politiken är det inte svårt att leta fram motstridande tendenser. Folkpartiet har framlagt ett utbildningsprogram som, när det gäller högre undervisning, företer många för en socialdemokrat klart tilltalande drag, det finns starka röster inom folkpartiet som i hjälpen till de underutvecklade länderna ser en viktig framtidsuppgift, man angriper högerns familjepolitik. Å andra sidan slog man följe med högern i kampen mot varuskatten. Konsekvensen blev ett besparings- och skattehöjningsprogram som visserligen inte som högerns angriper barnfamiljerna, men som otvetydigt har spetsen riktad mot mindre inkomsttagare. På en rad punkter har man helt enkelt krupit in i högerns skinn. Dessutom söker man smita undan tvånget att redovisa besparingar genom ett rätt ömkligt försök att räkna sig en halv omsättningsskatt till godo. Det är svårt att veta vilken tendens som är starkast. I dag förefaller

det för en socialdemokrat onekligen som näst intill cynism när folkpartiet med vänster hand vill satsa på utbildning och internationell hjälp, medan man med höger hand rycker undan grundvalen för en radikal politik i dessa avseenden. Likaså måste det hos oss väcka djup misstro när man angriper högerns främstöt i pensionsfrågan främst med hänvisning till socialdemokratin ställning i första kammaren och taktiken inför 1960 års val. Den obevekliga frågan blir då: Hur ser det ut i ett kvartal med en annan politisk konjunktur?

Det intressanta är emellertid att folkpartiet i sitt allmänna uppträdande förefaller betydligt mera högervidet än i sina konkreta förslag. Man angriper inte centerpartiet för dess alltmer reaktionära politik. I stället har folkpartiledaren envist och ihärdigt beskyllt centerpartiet för att överväga samarbete med socialdemokratin. Syftet kan rimligen inte vara annat än att markera att folkpartiet står till höger om centern. Därmed synes man raskt decapitera den politiska handlingsfrihet som Wigforss beskriver som ett mellanpartis styrka och försätter Hedlund, utan att denne behöver röra ett finger, i den parlamentariska centerposition han eftersträvar. Det förefaller som ett skolexempel på hur ett politiskt parti bör bära sig åt om det med berätt mod vill avsäga sig en uppenbar möjlighet till politiskt inflytande.

Starkast framträder partiledningens högervidning i de allmänna värderingarna, för övrigt i klar motsättning till stora delar av den liberala pressen. Folkpartiledaren svartmålar socialismen med om möjligt större frenesi än tidigare. Hans anföranden handlar i huvud-

PARLAMENTARISKA PERSPEKTIV

sak om de höga skatterna. I 1958 års valrörelser sökte partiet slippa undan pensionsfrågan genom att odla "dalt" i ungdomsvården och "missbruk" i socialvården. Man utvecklar resonemang om friheten, som skulle kommit John Stuart Mill för att inte tala om Thomas Greene att fasa. Över huvud har man i sin propaganda i stora delar övertagit högerens vädjande till egoism och skattekverulans. Om av övertygelse eller taktik vet den utomstående ej.

DET tycks i folkpartiets föreställningsvärld finnas en hypotes som säger att det borgerliga parti som inför väljarna förefaller stå närmast socialdemokraterna förlorar röster till de andra borgerliga partierna. En renässans för partiet förutsätter att denna fara till varje pris undviks. I dagens beträngda läge skulle därför en politik med detta syfte vara motiverad. Den kan också berättigas av den starka önskan att få till stånd ett efterlängtat regimskifte. Man grävde ner sig i en viss position 1948 och 1951 och har hjärtligt svårt att komma därur.

Men taktiken kan också staka ut framtiden. Det är förhållandevis lätt att, inom ramen för ett principiellt program, ändra sin praktiska politik, när så är motiverat. Det är däremot ytterligt svårt att ändra de värderingar som präglar partiets framträdande inför offentligheten. Det går inte att föra en radikal vänsterpolitik på grundval av konservativa fraser. Väljarkåren och medlemskadern kommer att kräva en överensstämmelse mellan värderingar och praktisk politik. De värderingar som framförs kan i varje fall på längre sikt inte undgå att ha konsekvenser för den

praktiska politiken och därmed för folkpartiets möjligheter som ett vänsterelement i svensk politik.

Det är rätt meningslöst för en socialdemokrat att uttrycka önskemål om de borgerliga partiernas politik. Men han kan redovisa sin subjektiva, mer eller mindre välgrundade uppfattning och utsträckning, och han måste framför allt försöka dra ut konsekvenserna för det egna partiets del.

Följer högeren den ovan skisserade linjen kan man uppenbarligen se fram mot ett skede av skärpta motsättningar och fördjupade skiljelinjer mellan höger och vänster i svensk politik. Man får förutsätta att högerens våldsamma anklagelser och skymford har någon förankring i en verklig ideologisk övertygelse. De får mötas på ett ideologiskt plan.

Folkpartiet är i dag uppenbarligen mycket angeläget att markera skiljelinjer och söka strid med socialdemokratin. I detta syfte har man i långa stycken vikit av åt höger. Ändå ger dagens uppträdande inte tillräckligt jämna hållpunkter för en bedömning av framtiden.

Wigforss speglar säkert en bland socialdemokratin mycket spridd uppfattning när han hänvisar till att föreställningarna om en borgerlig vänster segt hållit sig kvar. Om detta är en gammal fördom eller en framtida realitet återstår att se. Ett högervidet folkparti är skäligen ointressant. För socialdemokratin måste det vara rätt likgiltigt hur mycket mer eller mindre av folkparti en eventuell borgerlig högerregim omfattar. Det vore å andra sidan fel att förneka en känsla av samhörighet — trots skilda värderingar på viktiga punkter — med en liberal radikalism som vill ta

OLOF PALME

konsekvenserna av en kulturell och social reformvilja och internationell solidaritet. Det är naturligt om detta förhållande reser frågan om samverkan i någon form. Svaret på den frågan blir emellertid också beroende av den politik som socialdemokratin kan vara beredd att föra. Till detta spörsmål finns anledning att mera ingående återkomma.

Samlingsregering

har i Wigforss en klar motståndare. Han utvecklade sina argument på ett lika försynt som övertygande sätt i radiodebatten med Herbert Tingsten och han fullföljer i sin bok. Mera parentetiskt anför han att "ett av de starkaste skälen för allmän samverkan" skulle vara "ökade möjligheter att genomföra åtgärder som trots sin behövighet måste bli impopulära". Han utför inte tankegången. Det vore intressant att veta vad han egentligen avser. Eftersom tanken rätt ofta förs fram i den politiska debatten är den värd en närmare granskning utan att polemiken därför riktar sig mot Wigforss.

Det bör till en början observeras att det är fråga om en motivering för samlingsregering som bjärt skiljer sig från den t. ex. Herbert Tingsten företräder. Tingsten tycks anse att politikens katter i sin svenska variant blivit så jämnstruket grådaskiga att de lika gärna kan föras ihop i en skock. I stället för dagens triviala tvistefrågor kan man då ägna sig åt mera spännande ting som statskyrka och neutralitet. Det gäller ej heller den samling vid ett utrikespolitiskt krisläge varom allmän enighet råder.

Det krav som här är aktuellt måste ytterst botts i en pessimistisk syn på den folkstyrda demokratins möjligheter.

Demokratin har alltid haft sina Kassandror. Walter Lippman tillhör dem som på senare tid redovisat pessimism. I en bok "The Public Philosophy", som kom ut häromåret samt i en rad artiklar skildrar han demokratiska politiker som nära nog värnlösa offer för den allmänna opinionens krav på kortsiktiga fördelar. Det är betydligt säkrare för politikerna att hålla takt med opinionen än att följa den betydligt snabbare händelseutvecklingen. De frestas att muta, tubba, smeka och vilseföra väljarna, när de borde ställa dem inför realiteter. Resultatet är bristande handlingskraft i demokratiskt styrda stater. "Impopulära" beslut för att främja långsiktiga mål, t. ex. i avvägningen mellan konsumtion och investeringar, blir ytterligt svåra att genomföra.

Kravet på samlingsregering för att möjliggöra impopulära beslut växer med all sannolikhet fram ur föreställningar som gränsar till Lippmans syn. Man rådes konsekvenserna av den fria tävlan mellan partierna, av kraftmätningen mellan regering och opposition. Om partier och politiker däremot mer eller mindre tvingas att bli ense, och man sålunda reducerar risken för opposition, ökar också möjligheten för förnuftiga beslut. Så måste tankegången vara. Den skall granskas ur praktiska och principiella synpunkter.

SEDAN två och ett halvt år har vi en regering som arbetar med knappast möjliga parlamentariska marginaler. Denna regering borde sålunda, svårt hetsad av

PARLAMENTARISKA PERSPEKTIV

opposition och opinion, vara oförmögen att föra en långsiktig politik. Under dessa år har investeringarna stigit osedvanligt kraftigt. Investeringarnas andel av de produktiva resurserna har ökat. Den offentliga konsumtionen har också ökat. Den starkaste expansionen har därvid ägt rum på områden, t. ex. utbildning och sjukvård, som har en påtaglig investeringskaraktär. Följden är naturligtvis att stegringen i den privata konsumtionen varit måttlig.

Meningen är inte att påstå att de senaste årens politik varit felfri. Men även socialdemokratins hätskaste motståndare torde ha svårt att med övertygelse hävda att politiken inte fyllt rimliga anspråk i den centrala fråga som här är aktuell, avvägningen mellan det omedelbara och det framtida, mellan konsumtion och investeringar. Det framgår bland annat av att man haft svårt att få hyfs på angreppsvinkeln. Stundom beskylls regeringen i nästan samma andetag för alltför stor konsumtionsvänlighet och för att offra dagens legitima behov på framtidens altare.

ETT större beslut under de nämnda åren har varit klart konsumtionsstimulerande. Det gäller folkpensionerna. Ett annat större beslut har berört en för folkhushällets långsiktiga uppbyggnad i huvudsak improduktiv försäkringspremie. Det gäller försvarsutgifterna. I båda fallen har oppositionen, ursprungligen framför allt högern, målmedvetet företrätt kravet på stora utgiftsökningar. I båda fallen har man på ett avgränsat område använt sig av samlingsregeringens metod. Men finns det någon som velat göra gällande att en genomförd samlingsrege-

ring skulle beslutat lägre folkpensioner och lägre militärutgifter?

DÄRMEÐ reser sig frågan vilken politik en samlingsregering skulle kunna tänkas ha fört. Här rör man sig givetvis med osäkra gissningar och bedömningar. Vissa hållpunkter finns dock att tillgå. Det hade säkert blivit en helt annan pensionsreform, om ens någon. Det hade blivit svårare att nå fram till en jordbruksuppbyggelse. Arbetsmarknadspolitikerna under konjunkturnedgången hade förmodligen fått en annan utformning. Fördelningen av inkomster och utgifter i statsbudgeten hade blivit annorlunda. Ur socialdemokratins synpunkt hade det på alla punkter blivit fråga om försämringar jämfört med den politik som förts. Dessutom — och det är det i sammanhanget väsentliga — är det enligt min mening en fullkomlig illusion att tro att en samlingsregering kunnat föra en stramare, mera konsumtionsdämpande politik. Jag är övertygad om att de kompromisser som fått träffas gått i uppmjukande riktning. Det beror bl. a. på att man trots allt måste förutsätta att det finns någon uppriktighet bakom de synpunkter som folkpartiet och centern företrätt när det gäller finanspolitik och kreditpolitik.

Detta exempel från ett avgränsat skede i svensk politik har valts därför att det nyss är genomlevat och fortfarande aktuellt. Det kan ges en hög grad av allmän giltighet. Det är sannolikt en vanföreställning att en samlingsregering skall kunna föra en mera långsiktig politik och vara bättre skickad att fatta impopulära men nödvändiga beslut. Detta gäller vare sig en majoritetsrege-

OLOF PALME

ring är socialdemokratisk eller borgerlig och oavsett vilka åsikter man i övrigt har om politikens innehåll. Skälen till att en samlingsregering sannolikt blir ineffektiv är i huvudsak tre. Ideologiska motsättningar med rot i en ärlig övertygelse försvagar handlingskraften. Nödvändiga förhandlingar i alla viktigare frågor leder till senfärdighet inför de snabba beslut som i politiken är erforderliga. Taktiska överväganden tenderar att medföra att den mest taktiske och kortsiktige behärskar den minsta gemensamma nämnaren i regeringens politik. Dessa samlingsregeringens inneboende svagheter kan ur de senaste årens erfarenhet exemplifieras med hänvisning till i tur och ordning pensionsfrågan, arbetsmarknadspolitiken och den ekonomiska politiken.

Den väsentliga invändningen mot en samlingsregering av denna typ ligger dock på ett principiellt plan. Den vinst man eftersträvar med en sådan regering är tydligen att slippa oppositionen. Man vill binda oppositionen vid ansvaret, förhindra dess överbud och vädjande till väljarnas kortsiktiga intressen. Man avstår från den uppenbart samhällsnyttiga funktion som en hårdhänt parlamentarisk opposition kan fylla. Framför allt förlamar man den fria tävlan mellan partierna som är ett av demokratins livsvillkor.

Det är sålunda ett högt pris man är beredd att betala. Man ger upp en viktig demokratisk princip. För demokratin är detta betydligt farligare än risken för att partier är kortsiktiga och att väljare faller för locktoner. Givetvis är det en självklar demokratisk rättighet för varje

parti att föra en kortsiktig överbudspolitik. Sättet att bli av med denna i och för sig olustiga företeelse är icke att klavbinda den, utan tvärtom att låta den florerat. Ty även om överbudet och vädjandet till uppflammande opinioner medför taktiska fördelar, är de också förenade med risker. Det är långt ifrån säkert att det lönar sig att appellera till kortsiktiga opinioner. Man kan genomskådas av väljarna. Man kan å det gruvligaste korrigeras av samhällsutvecklingen. Man kan ställas inför tvånget att genomföra sina löften. Återigen må sinsemellan rätt olikartade exempel från de senaste åren anföras till belysning.

Högern och folkpartiet gick ut i 1956 års valrörelse med väldiga överbud omfattande både skattesänkningar och utgiftsökningar. Socialdemokratin förlorade fyra mandat och bondeförbundet åtskilligt flera. Några mandatförluster till och det hade blivit en borgerlig regering. Den hade då ställts inför tvånget att genomföra sina löften i ett läge då en finanspolitisk åtstramning i själva verket visade sig nödvändig. Det intressanta är att just vid denna tid började tanken på en samlingsregering för "impopulära" beslut allt oftare dyka upp i borgerlig press. Måhända var det naturligt att man just på borgerligt håll började fråga sig om vi hade råd med oppositionen. Sedermera har också en avsevärd tillnyktring när det gäller överbudet ägt rum. Överbud blir farliga om de leder till framgång.

Det företogs en rad opinionsundersökningar i pensionsfrågan. De visade till en början mycket låga siffror för den lagfästa pensionen. Opinionsen svängde när människorna fick klart för sig vad

PARLAMENTARISKA PERSPEKTIV

reformen i sak innebär. Det som bar fram pensionsreformen till seger var övertygelsen om att företräda en riktig politik, anpassad till framtidens samhälle. En på övertygelse grundad upplysning har i allmänhet en starkare politisk genomslagskraft än vätta pekfinger lyftade mot skyn. Folkpartiets débacle var sannolikt väsentligen följden av att man försökte anpassa sin politik efter vad man trodde motsvara opinionen i stället för att forma en politik som man trodde på.

Omsättningsskatten fyller högt ställda anspråk på vad som skall anses som en s. k. impopulär åtgärd. Det är en pålaga som dessutom betraktas med traditionellt betingad misstro inom stora folkgrupper. De borgerliga partierna ämnar tydligen söka göra kravet på dess avskaffande till huvudnumret i den kommande valrörelsen. Det är omöjligt att i dag förutspå hur detta kommer att påverka valutslaget. Det är likväl motiverat att hävda att de borgerliga partierna begått ett stort politiskt misstag. De har klavbundit handlingsfriheten för en eventuell borgerlig regering. Redan att plöttra ihop besparingar och skattehöjningar till ett belopp som motsvarar omsättningsskatten är en rätt hopplös uppgift, vilket bl. a. framgår av de s. k. alternativmotionerna. De har avsvurit sig ett skattepolitiskt instrument som är uppenbart avpassat till framtidens samhälle och en förutsättning för en reform av skattesystemet. De har, kanske framför allt blåst upp en principiellt motiverad strid kring omsättningsskatten som skattemetod vilken icke bottnar i en principiell övertygelse. Det farligaste som kan drabba ett politiskt parti är

bristande tilltro till riktigheten och förnuftet i den egna politiken.

Slutligen ett exempel utifrån: Det konservativa partiet lyckades i det engelska valets slutskede allvarligt skaka labour genom det enkla påpekandet att labours program var alltför "populärt" för att vara hållbart. Däri ligger enligt min mening en mycket väsentlig förklaring till de marginella förskjutningar i opinionen under sista valveckan som gav en konservativ valseger.

FÖRESTÄLLNINGEN att en långsiktig politik, formad under fri tävlan mellan partierna är "politiskt omöjlig" är i bästa fall ett alibi för bristande handlingskraft, i sämsta fall ett uttryck för djup pessimism inför demokratins villkor. Den är principiellt ytterligt farlig för demokratin. Den speglar en misstro mot väljarna som i praktiken icke är berättigad. Givetvis måste en avvägning alltid ske mellan det rimliga och det önskvärda. Men att politiken skall stå i samklang med folkmeningen kan inte rimligen betyda att politikerna ständigt skall ligga med örat till marken för att söka avlyssna opinionens svängningar och helt rätta sitt handlande därefter. Det politiskt möjliga är främst en fråga om övertygelse och upplysning. Ett politiskt parti måste vara berett att gå emot vad som kan förefalla vara opinionens omedelbara önskningsar om det är övertygat om att föra en riktig politik på längre sikt. Förutsättningen är att man får tid att klargöra den valda handlingslinjens innebörd för människorna och om möjligt visa dess praktiska resultat. Sedan får väljarna fälla sin dom.

För socialdemokratin är det särskilt

OLOF PALME

viktigt att hålla fast vid denna syn på demokratins möjligheter. Wigforss' utopi kretsar i väsentliga delar kring kravet på en demokratisering av näringslivet. Denna strävan till ökad demokrati som är gemensam för socialister bottnar i övertygelsen om den demokratiska metodens etiska företräden, dess samklang med idén om människors lika värde. Den hämtar också styrka ur tilltron till demokratins större effektivitet genom att den kan engagera människorna till aktivt medansvar. Men då får man inte börja sväva på målet redan när det gäller den parlamentariska demokratins förmåga att motstå överbud och kortsiktig opinion. Man kan inte begära mera ekonomisk demokrati och samtidigt vilja i sak begränsa den politiska demokrati vi redan har.

Små majoriteter

i riksdagen är förenade med olägenheter. Flera av dem ligger på ett praktiskt plan. Riksdagsmännen får ej vara sjuka. Partidisciplinen måste med nödvändighet bli hårdare. Riksdagen arbetar under en uppjagad stämning som i längden icke är rimlig.

Wigforss' huvudargument är att en regering med svag majoritet har svårt att föra en någorlunda långsiktig politik. Det bör därför vara en självklar strävan att komma fram till ett bredare parlamentariskt underlag.

Givetvis har Wigforss rätt i princip. Men tesen måste kvalificeras på väsentliga punkter. Det har redan påpekats att en regering med bredast möjliga parlamentariska underlag — en samlings-

regering — inte torde vara benägen att föra en särskilt långsiktig politik. Ej heller vid en majoritetsregering står regeringsdugligheten med nödvändighet i proportion till antalet mandat som underlag i riksdagen. Det beror helt på vad regeringen vill. Påståendet må belysas med några exempel.

OLLE NYMAN påpekar i sin bok om svensk parlamentarism att en borgerlig regering på en majoritetsgrundval aldrig kunnat bildas trots att de borgerliga partierna under långa tider haft majoritet i riksdagen. De har icke kunnat enas om regeringssamverkan trots ganska stor överensstämmelse i idéer och ståndpunkter. Viljan till samverkan har däremot varit mycket stark inom socialdemokratien om en koalition erbjudit möjlighet att förverkliga angelägna programpunkter.

Tre partier har sålunda en i långa stycken gemensam ideologi. De har haft, har och kan få rätt många mandat. De har likväl aldrig kunnat omsätta sin åskådning och sina mandat i ett samlat program. Däremot har de varit ivrigt upptagna med att genom politiska och parlamentariska piruetter knycka marginalväljare för varandra. Dessa inbördes skärmytslingar hade icke kunnat bli så dominerande om det funnits en samlad politisk vilja och ett praktiskt handlingsprogram som man ansett vara tillräckligt angeläget. Det är betecknande att bondeförbundet, som haft klart utformade politiska mål, också varit regeringsdugligt.

DEN nuvarande regeringen har inte någon majoritet. Den har likväl på kort

PARLAMENTARISKA PERSPEKTIV

tid, delvis i hård strid med motståndarna, lyckats genomföra flera betydelsefulla och långsiktiga åtgärder än många av sina föregångare. Förklaringen är att socialdemokraterna format en politik, som burits upp av övertygelse och vilja och som man varit beredd att hålla fast vid oberoende av de parlamentariska konsekvenserna. Hade man ett ögonblick visat tveksamhet eller vacklan i fråga om pensionsreformen eller varuskatten hade de icke genomförts av riksdagen.

Nu bragtes i tur och ordning folkpartiet och kommunisterna att svikta.

Slutsatsen är en nödvändig arbetshypotes: Grunden för politisk framgång av någon beständighet är en klar viljeinriktning för politiken. Dagspolitiken måste fogas in i ett långsiktigt perspektiv i riktning mot en provisorisk utopi. Annars mister varje parti den övertygelse, som är en förutsättning för dess verksamhet.